РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

Прочитај следеће реченице и одговори на дате захтеве:

1. Милош трчи.
2. Милош је брз.
3. Милош је изуо копачке.
4. Милош је дао копачке Ивану.

а) Све реченице имају исти субјекат. То је именица _____.

б) Предикати у реченицама се разликују. У којој реченици имамо именски предикат?_____.

в) Може ли трећа реченица да гласи само *Милош је изуо*? _____ Коју службу овде има именица *копачка*? _____

г) Коју функцију има именица *Ивану* у четвртој реченици? _____ Може ли се она изоставити, а да реченица има смисла?

Све дате реченице имају субјекат и предикат, главне реченичне чланове. У трећој и четвртој реченици су, поред субјекта и предиката, обавезни и други реченични чланови. Број обавезних реченичних чланова зависи од **предиката**, односно његовог значења. Зато кажемо да је предикат најважнији члан реченице. Постоје и необавезни реченични чланови, који представљају само додатну информацију, као реч *јуче* у реченици: *Милош је јуче дао копачке Ивану*.

РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

ГЛАВНИ	ЗАВИСНИ
субјекат предикат	прави објекат неправи објекат прилошке одредбе

Поред ових реченичних чланова, постоје и они који у стоје у оквиру реченице (апозиција), или они који стоје у оквиру синтагме (атрибути).

СУБЈЕКАТ

Субјектом се исказује вршилац радње (*Милош трчи*) или носилац стања (*Милош спава*), који су означени предикатом (*трчи, спава*). У функцији субјекта је најчешће именица, именичка заменица или именичка синтагма у номинативу. Овакав субјекат се назива **граматички**.

Подвуци субјекте у реченицама:

а) Свако је ковач свој среће.
б) Најбоље птице лете иза свих.
в) Песме долазе из ведре душе.

Предикат се са субјектом слаже у лицу, броју и роду (ако глаголски облик разликује род). У реченици је субјекат обично на почетку, мада може стајати и на другим местима.

Ана одговара историју. *Историју одговара Ана.*

Субјекат не мора увек бити исказан. Може се подразумевати. У том случају се одређује према глаголском лицу.

Напиши неизречене личне заменице у функцији субјекта.

а) Шта радиш сутра? _____
б) Дођите код нас на чај. _____
в) Силазим за пет минута. _____
г) Наћи ћемо се испред школе. _____

ПРЕДИКАТ

Предикат је централни део реченице, који казује радњу (Саша трчи) или стање (Саша спава) субјекта. Може бити **глаголски** (Саша трчи) или **именски** (Саша је спортиста).

Глаголски предикат састоји се од глагола у личном глаголском облику, а који се слаже са субјектом у лицу, броју и роду (ако глаголски облик разликује род).

Подвуци предикате у реченицама:

1) Ана је купила свеску.
2) Милош ће доћи на Анин рођендан.
3) Ана је морала да купи свеску.
4) Милош је требало да дође на Анин рођендан.

а) Колико глагола у личном глаголском облику садрже предикати у првој и другој реченици? _____

б) Да ли у трећој и четвртој реченици имамо по два предиката? _____ Може ли се рећи само *Ана је морала* или *Милош је требало*? _____ Да ли глаголи *морати* и *требати* имају потпуно или непотпуно значење? _____

У трећој и четвртој реченици предикати садрже по два лична глаголска облика. Такав предикат назива се **сложени**, а предикат у прве две реченице, с једним личним глаголским обликом, јесте **прост предикат**. Сложени предикат састоји се од глагола **непотпуног** значења (модалних, фазних), а његова допуна је у облику *да* + презент (морам да учим) или у инфинитиву (морам учити). Сложени предикат формира једну реченицу, не две!

Глаголи непотпуног значења

морати, моћи, смети, хтети, требати...
почети/почињати, наставити/настављати, престати/престајати...

Именски предикат се састоји од глагола *јесам/бити* у личном глаголском облику и именског дела (именица, заменица, придев, редни број, именичка или придевска синтагма). Ако именски део предиката чини придев или придевска синтагма, слаже се са субјектом у роду, броју и падежу.

Подвуци предикате у реченицама:

1) Он је упоран.
2) Сви моји другови су били ученици.
3) Он мора да буде упоран.
4) Сви моји другови треба да буду ученици.

а) Колико глагола у личном глаголском облику садрже предикати у првој и другој реченици? _____

б) Да ли у трећој и четвртој реченици имамо по два предиката? _____ Може ли се рећи само *Он мора* или *Сви моји другови треба*?

У трећој и четвртој реченици предикати садрже по два лична глаголска облика. И именски предикат, дакле, може бити **сложен** и **прост**.

Именски предикат

Прост	Сложен
јесам/бити + именска реч (*био сам фудбалер*)	глагол непотпуног значења + инфинитив или *да* + презент *бити* + именска реч (*морао сам да будем фудбалер*)

ПРАВИ ОБЈЕКАТ

Прави објекат је члан реченице који се јавља као допуна **прелазним** (транзитивним) глаголима. Означава трпиоца радње (пацијенса) означеног предикатом, и најчешће стоји у **акузативу без предлога**. У функцији објекта могу бити именице, именичке заменице или именичке синтагме.

Подвуци праве објекте у реченицама, а затим напиши да ли су исказани именицом, заменицом или именичком синтагмом.

1) Купили смо нову кућу. _____
2) Окречили смо је за три дана. _____
3) Родитељи су изабрали намештај. _____
4) Додајте ми хлеб. _____

а) У ком су падежу објекти у овим реченицама? _____

б) Какви су по прелазности глаголи у служби предиката? _____

в) Може ли објекат у четвртој реченици бити у другом падежу, а да се смисао реченице не промени? _____

Прави објекат може стајати и у **партитивном генитиву**, али зато што тај генитив подразумева количину, а сваки исказ у српском језику који имплицира квантитет захтева генитив:

Додајте ми <u>хлеб</u>. (акузатив) = Додајте ми **тај** хлеб. (импл. тај)
Додајте ми <u>хлеба</u>. (генитив) = Додајте ми **много** хлеба. (импл. пуно)

Прави објекат понекад изазива двосмисленост и забуну, код именица које имају исти облик номинатива и акузатива. Тада не знамо шта је субјекат у реченици, а шта прави објекат, и обично се реч на почетку реченице схвата као субјекат:

Дете је ујело прасе. Евро је ослабио долар.

НЕПРАВИ ОБЈЕКАТ

Неправи објекат је члан реченице који се јавља као допуна **непрелазним** (интранзитивним) глаголима. Он може бити у свим зависним падежима осим акузатива без предлога. У функцији неправог објекта могу бити именице, заменице или именичке синтагме.

У следећим примерима подвуци неправе објекте, а затим напиши у ком су падежу.

а) Брод зависи од кормилара. _____

б) Громови ударају у највише брегове. _____

в) Паметан човек бави се започетим делом. _____

г) Радуј се туђој срећи. _____

д) Не говори лоше о својим родитељима. _____

Заокружи слова испред реченица које садрже неправи објекат.

а) Најео се колача. б) Јео је колача. в) Појео је колаче.

г) Напио се воде. д) Пио је воде. ђ) Попио је воду.

У којим реченицама објекат у генитиву није могуће заменити објектом у акузативу?

Неправи објекти не могу стајати у акузативу без предлога, нити у генитиву који се може заменити акузативом.

Неки глаголи захтевају и прави и неправи објекат.

Субјекат	Предикат	Неправи објекат (КОМЕ?)	Прави објекат (ШТА?)
Ана	је додала	Милици	свеску.
Милош	је поклонио	другу	лопту.
Сестра	је послала	родитељима	писмо.
Сви	смо честитали	тренеру	рођендан.

ЛОГИЧКИ СУБЈЕКАТ

Прочитај реченице и одговори на питања.

1) Милошу је хладно. 2) Ану боли нога.

а) Подвуци агенсе у овим реченицама.

б) У којим су падежима подвучени агенси? 1) _____ 2) _____

в) Може ли у овим падежима стајати граматички субјекат? _____

Субјекат који означава носиоца стања (агенса), а стоји у **дативу** или **акузативу**, назива се **логички субјекат**.

Допуни табелу на основу реченице *Мојим друговима се спавало.*

	Логички субјекат	Предикат
	мојим друговима	се спавало
Род		
Број		

Да ли се предикат и логички субјекат слажу у роду и броју? _____

У следећој реченици подвучен је логички субјекат.

1) Није било <u>никог</u> код куће. 2) Има <u>неког</u> код куће.

а) У ком падежу је подвучена реч? _____

б) Да ли она означава агенса? _____

Логички субјекат може стајати и у **егзистенцијалном генитиву**, уз глагол *имати* (у презенту) и *бити* (у осталим глаголским облицима).

У функцији логичког субјекта могу бити именице, заменице или именичке синтагме.

Између предиката и логичког субјекта **нема конгруенције** (слагања).

ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ

Прилошке одредбе су необавезни реченични чланови помоћу којих изричемо време, место, начин, меру или узрок вршења радње исказане предикатом. Прилог чини једна реч, а прилошку одредбу прилошка/именичка **синтагма** (синтаксичка категорија).

У следећим реченицама подвуци прилошке одредбе и напиши њихово значење:

а) Сви ученици су потрчали преко терена. _____

б) У недељу почиње право такмичење. _____

в) И једни и други говорили су углас. _____

г) Састали смо се због такмичења. _____

д) Трчали су један километар. _____

ђ) Сви возови вечерас касне. _____

Прилошке одредбе за време одређују време радње и добијају се на питање КАДА?

Прилози за време	Прилошке одредбе за време
увек, дању, некад, јуче, ујутру, сада, суботом...	на пролеће, после ручка, за викенд, у давно доба, следеће недеље, од тог дана...

Прилошке одредбе за место одређују место радње и добијају се на питање ГДЕ?, КУДА?, ОДАКЛЕ?, ДОКЛЕ?

Прилози за место	Прилошке одредбе за место
десно, назад, ту, горе, нигде, напољу, близу...	код куће, у торби, по граду, испред мене, међу мојим папирима, преко малог моста...

Прилошке одредбе за начин одређују начин вршења радње и добијају се на питање КАКО?

Прилози за начин	Прилошке одредбе за начин
тако, брзо, гласно, некако, заједно, лако...	без журбе, с напором, спорим кораком, свом снагом, у брзом ритму, кроз сузе...

Постоје и прилошке одредбе за **узрок** (ЗАШТО?), **количину** (КОЛИКО?) итд.

РЕЧ И СИНТАГМА

У следећим реченицама подвуци субјекат, а затим напиши да ли је исказан речју или синтагмом.

а) Милош свира гитару. _____

б) Мој брат од тетке свира гитару. _____

Могу ли и други реченични чланови бити исказани и речју и синтагмом? Који реченични члан не може бити исказан синтагмом?

Сви реченични чланови **осим предиката** могу бити исказани речју или синтагмом.

Прочитај примере и допуни реченице.

Купила сам	хаљину.	реч
	црвену хаљину са кратким рукавима.	синтагма

И речју и синтагмом је овде исказан _____.

Милош је послао поруку	Ани.	реч
	својој најбољој другарици.	синтагма

И речју и синтагмом је овде исказан _____.

Изговорио је то	шапатом.	реч
	једва чујним гласом.	синтагма

И речју и синтагмом је овде исказана _____.

Ана је	песникиња.	реч
	веома талентована песникиња.	синтагма

И речју и синтагмом је овде исказан _____.